

Pumata i Resina su ispravni i u dovoljnoj količini Unguenta se čuvaju u glinenom kalaisanom posudu, sveže su pravljena, u dobrom su stanju i u dovoljnoj količini. Masti su smeštene u podrumu. Emplastra su u ispravnom stanju. Pulveres, Ipecacuanhae, Ialappae, Chinae, Calami aromatici, Rhabardarae, dalje, mešani praškovi, Stomchicus, Antispasmodicus, Tamperans dobrog su kvaliteta i u dovoljnoj su količini. Species pro decocta su čisti i sveži, pravilno su izmešani, ima ih u dovoljnoj količini. Limatura Martis, gvožđe je dobro isitnjeno i bez rđe. Pošto apoteka ne poseduje magnet proba nije mogla biti vršena, ali pošto je gvožđe sam apotekar strugao zaključujemo da je na pola čisto i da nije mešano sa bakrom i mesingom.

Na kraju pregleda sišli smo u podrum, gde su smeštene kiseline, one su ispravno smeštene u staklene sudove. Tamo se nalazi i bademovo ulje u kalaisanim sudovima. Sudovi su lepo složeni sa urednim natpisima.

Razmatrajući i analizirajući celokupan pregled apoteke, komisija konstatuje da su red i čistoća na zavidnoj visini, velika pažnja se obraća izradi i ekspedovanju lekova, a rad je brižljiv i tačan."

Sleduju potpisi članova komisije i datum.^{20 21}

Ovako je završio prvi obiman pregled Somborske apoteke, kojim su verujemo i apotekar i Magistrat bili zadovoljni.

I Z V O R I I L T E R A T U R A:

¹ Istorijski arhiv, Sombor (I.A.S.), Protocol sessionalis anni 1766, 178. — ² I.A.S., 1772, 155. — ³ I.A.S., Protocol sessionalis anni 1772, 39. — ⁴ I.A.S., 1772, 185. — ⁵ I.A.S., 1772, 59. — ⁶ I.A.S., 1774, 75. — ⁷ I.A.S., 1775, 204. — ⁸ Popov K., Antić Đ., Medicinske škole i fakulteti u Ugarskoj do I svetskog rata. Zbornik radova (Z.R.) I kongresa za istoriju zdravstvene kulture Podunavskih zemalja, Novi Sad, 1975, 79—110. — ⁹ Antić Đ., Kad i kako je otvorena Prva apoteka u Somboru, Z.R. IV naučnog sastanka (NS) Naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Vojvodine (NDZIZKV), Sombor, 1972, 77—94. — ¹⁰ Jovin S., Zdravstvene prilike i Zdravstveno-kadrovska situacija u Bačko-bodroškoj županiji u vreme donošenja zakona o zdravstvu iz 1770. god., Acta historiae medicinae... (A.H.M.) Novi Sad, 1976, XVI, 1, 219—281. — ¹¹ I.A.S., Protocol sessionalis anno 1777, 50. — ¹² I.A.S., 1770., 4. — ¹³ I.A.S. 1779, 89. — ¹⁴ Antić Đ., Popov K., Pro memoria, VIII NS. NDZIZK, Subotica, 1977. (Z.R. nije izašao do sada). — ¹⁵ I.A.S., 1784, 18. — ¹⁶ I.A.S., 1784, 331. — ¹⁷ Popov D., Godišnji izveštaj o pregledu Somborskih apoteka iz 1845. god., Z.R. IV NS. ND ZIZKV, Sombor, 1972, 95—101. — ¹⁸ I.A.S., 1786, 511. — ¹⁹ I.A.S., 1786, 505 — ²⁰ I.A.S., 1786, 548. — ²¹ I.A.S., 1788, 891. — ²² I.A.S., 1790, 821. — ²³ I.A.S., 1779, 119. — ²⁴ I.A.S., 1786, 106. — ²⁵ Popov K., Higijenske prilike i zdravstveno zakonodavstvo u Bačko-bodroškoj županiji u XVIII veku., Z.R. XIX NS. NDZIZK Jugoslavije Novi Sad 1968, XIX, 33—40. — ²⁶ I.A.S., 1781, 184. — ²⁷ I.A.S., Protocol sessionalis anni 1781, 205.

Dubravka KEZELE-POPOV, Olga POPOV-DRAGIN, Djordje ANTIĆ

DAS GESETZ ÜBER DIE KONTROLLE DER APOTHEKEN DER STADT SOMBOR IM XVIII JAHRHUNDERT.

„Norma officii medicis praescripta“ des „Normativum in re sanitatis“ sanitätische Gesetz aus dem Jahre 1770 verpflichtet die Kontrolle der Apotheken. Zur Zeit Josefs II (1780—1790) wurden die Strafgesetze durchgeführt, welche vorgeschrieben waren. Die erste Kontrolle war 1781, aber davon sind keine Beweise vorhanden. Vom Jahre 1784 gab es kurze Auszüge aber nicht Fachmäsige. Erst im Jahre 1785 wurde die Kontrolle wissenschaftlich durchgeführt, auch mit laboratorischen Analysen. Im Jahre 1786 verlangte der Magistrat eine Kontrolle der Apotheken in Sombor „Zum goldenen Löwen“.

(Rad je Uredništvo primilo 7. IX 1981. god.)

Dragoje ŽIVKović

DRUŠTVO CRNOGORSKOG CRVENOG KRSTA 1875—1920. GODINE*

Humanitarni postupci i akcije bili su sastavni dio ratne etike i ratnog, u početku nepisanog običajnog a kasnije u XIX vijeku kodifikovanog prava u Crnoj Gori. Crnogorci su, po pravilu, njegovali human odnos prema zarobljenim neprijateljskim vojnicima, posebno ranjenim i oboljelim. Poznati su njihovi humani postupci prema zarobljenicima iz velikih bitaka koje su vodili s Turcima, do početka XIX vijeka.

Organizacija Društva Crnogorskog Crvenog krsta imala je tako svoju predistoriju. Bilo je, razumije se, i kršenje priznatih i ustaljenih etičkih normi u postupanju s ranjenim neprijateljskim vojnicima. Najčešće su to bili postupci pojedinaca i neoficijelnih grupa koje su ispoljavale svoje osvetničke strasti u pojedinim prilikama. Takvi postupci, međutim, izlazili su iz okvira opšteg etičkog ponašanja, a u XIX vijeku bili su i strogo zabranjeni.

Neposredan povod za konstituisanje Društva Crnogorskog Crvenog krsta bio je pružanje pomoći ustanicima u Hercegovačkom ustanku (i njihovim porodicama), koji su se sredinom 1875. god. digli na oružje protiv zuluma Turaka. Da bi njihove porodice izbjegle nasilja i zločine turske vojske, ustanici su dobrim dijelom morali da ih prebace na slobodnu teritoriju. U tim odsudnim trenucima za goloruki narod Hercegovine Crna Gora je ispoljavala veliku brigu i pokazala svoje poznato gostoprimstvo. To je činila iz bratskih, ljudskih i humanih obzira, a i da pomogne ustanak, čiji je bila inspirator i suorganizator, šaljući mu neposredno i vojnu pomoć.

U vrijeme kad je ustanak u Hercegovini uzeo znatne razmjere, u crnogorskoj prijestonici na Cetinju je 3 (15). VIII 1875. god. osnovan Odbor cetinjski za pomoć stradajućim Hercegovcima, humana organizacija čija je aktivnost bila u skladu sa njenim nazivom. Povodom toga je Glas Crnogorca u broju 9 (21) VIII 1875. god. donio Objavu, u kojoj je, između ostalog, pisalo:

„3-eg o(vog) m(jeseca) sastavljen je ovdje na Cetinju Odbor koji će prikupljati pomoć za stradajuće Hercegovce i starati se o čeljadi hercegovačkoj, koja su priješla i koja će još prijeći u Crnu Goru. Međutim, ustanak je buknuo i u Bosni. Tijem veće potrebe nastaju i od rodoljuba našega veće se žrtve zahtijevaju. Zato pozivamo Crnogorce i svakojega Srbina i Slovenina i čovjekoljupca da se čim god može, priteče čas prije u pomoć da olakšamo sudbinu junačkim borcima i ža-

* Rad je saopšten na 27. naučnom sastanku Naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije (sada Saveza) održanog u Herceg Novom 6—7. X 1978. god.

Rad je u međuvremenu štampan u „Spomenici Društva Crvenog krsta Crne Gore (1875—1975)“, Republički odbor Društva Crvenog krsta, Titograd, 1980, 49—81.

losno stanje porodicama njihovim. Svi prilozi neka se šalju Odboru. Mi ne izdajemo naročiti proglašenja, da tek njime rasplamćujemo oduševljenje naroda, jer vidimo, da je narod svuda oduševljen i gotov na žrtve. Mi se tome radujemo, jer bi bilo žalosno kad bi se naš narod morao istom pokretati na ovu dužnost, koju i bez rodoljublja i našijeh uzvišenijeh težnja, samo čovjekoljublje nalaže svakome prema stradajućima, i kad bi se to moralo činiti danas, gdje je uzbuđeno svako srce... velikijem pokretom narodnijem u Turskoj. Crnogorski narod oduvijek (je) i na najveće žrtve (bio) gotov za braću i slobodu njihovu i sada se izjavljuje spreman, da sve svoje dijeli sa braćom u nevolji. Odboru su već stigle sa nekijeh strana naše otadžbine izjave od naroda, da je gotov na svaku žrtvu. Odbor se nada, i uvjeren je, da će se sa svake strane dostojno odazvati narod naš, a isto i drugi bratski nam narodi i da će se u rodoljubnom oduševljenju i požrtvovanju svome kao ono godine 1862, pustiti u plemenito natjecanje. Odbor za pomoć postradalim Hercegovcima i njihovim porodicama razvio je plodnu aktivnost u smislu obavještanja južnoslovenskog i evropskog javnog mnjenja o pravednoj borbi ustanika i njihovim slobodoljubivim težnjama. Cilj te propagande bio je da upozna progresivno čovječanstvo s teškim položajem ustanika, radi pribiranja i slanja pomoći, u raznim vidovima, njima i njihovim porodicama u izbjeglištvu."

Nakon štampanja *Objave* i konstituisanja pomenutog Odbora, odnosno 9 (21). IX 1875. god. *Glas Crnogorca* donio je apel u kojem pored ostalog piše:

„Prepuna je Crna Gora bjegunaca hercegovačkih i mala njihovoga.

Potpisati odbor utiče im u pomoć sa svijem sredstvima koja su mu na raspoloženju. Vlada naša napreže se do krajnosti, da se narod crnogorski, kao što je junačan, tako i darežljiv pokaže, da se požrtvovanju njegovom samo diviti možemo.

No preveliki je broj hercegovačkih obitelji, koje su kuće svoje predale plamenu za slobodu i zato ponovo pozivamo i opet očekujemo brzu pomoć.

A što je još važnije, svakijem danom sve je više ranjenika u otadžbini našoj. Ovijem dičnijem mučenicima treba i lijeka i njege bez oklijevanja. Zato pozivamo, umoljavamo narod naš i njegove prijatelje, u prvom redu rodoljubne sestre ovijeh mučenika, da što prije čarapa i robe bonijema potrebne šalju potpisanim Odboru.

I mjesni odbori u našijem i slovenskijem krajevima, i gdje god su ih čovjekoljupci sastavili neka pohitaju sa tijem priložima.

Pomoć brza i što obilatija pomoć potrebna je. Ne oklijevajmo".

Odbor cetinjski za stradajuće Hercegovce uputio je 20. IX (2 X) 1875. god. sličan apel „Na slovenske komitete u Rusiji, na glavnije odbore za istu cijelj sastavljene u našijem i stranijem zemljama i na nekoj li-ca" u kojem ih obavještava „da je danas preko 25 hiljada hercegovačke sirotinje priješlo u Crnu Goru, a dok zima nastane da će još toliko doći". O stanju izbjeglica u tome dokumentu se kaže:

„Sve je ovo golo, boso i gladno. Oni su ponamješteni po kućama crnogorskim, a određene su već i kuće za one, koji će još tražiti skloništa u nas, ali su lišeni najpotrebnijega da prežive ljetu zimu koja nastupa. Hljeba će imati dosta. Tu brigu je uzela vlada na sebe. No, nemaju posuđa nikakvoga. Nemaju odjeće, nemaju postelje, a to im je potrebno koliko i zalogaj hljeba, jer osim silnih ranjenika ima u ovijem hiljadama nevoljnika dosta djece, žena i staraca, nemoćnijeh i bolesnijeh, premda su i za zdravlje iste stvari neophodno potrebne".

Ovaj poziv objavljen je u *Glasu Crnogorca* 23. IX (3. X) 1875. god. Cilj mu je bio, kao i prethodnim dokumentima, da podstakne plemenita osjećanja i pokrene ljude na akciju.

Odbor je pozivao ljekare i druge zdravstvene radnike iz slobodnih i neslobodnih krajeva zemlje i evropskih zemalja da dođu u Crnu Goru i pruže pomoć ranjenim i bolesnim borcima i njihovim porodicama. Odmah potom pristupilo se popravci i opremanju Bolnice „Danilo I" i improvizovanju drugih bolnica za prihvatanje ranjenika i bolesnika.

Već na samom početku Odbor je shvatio ozbiljnost situacije u kojoj se našao. Stoga je žurio da i sa svoje strane doprinese osnivanju nacionalnog društva Crvenog krsta. Do izbijanja Hercegovačkog ustanka bilo je dvadesetak takvih društava u Evropi, čije su zemlje 1863. god. potpisale Ženevsku konvenciju o ranjenicima. Nakon toga, već sljedeće 1864. god. potpisnici toga dokumenta osnovali su Međunarodni komitet Crvenog krsta sa sjedištem u Ženevi.

Konvencija o ranjenicima bila je upućena Crnoj Gori neposredno poslije izbijanja Hercegovačkog ustanka. Crnogorska vlast posvetila je ovom dokumentu dužnu pažnju. Razgaranje ustanka u Hercegovini uticalo je uz to na crnogorskog knjaza da, po kratkom postupku, odobri taj dokument, da ga potpiše i uvrsti tako svoju zemlju kao 22 člana međunarodne zajednice, koja je priznala Ženevsku konvenciju o ranjenicima. Istina, nije bilo teško opravosnažiti principe tog dokumenta u Crnoj Gori, jer je njihova intencija u ovoj zemlji u praksi već postojala. Praviteljstvujući Senat crnogorski i brdski, kao što je poznato, ratifikovao je Ženevsku konvenciju o ranjenicima 17 (29) XI 1875. god.

Ratifikacija Ženevske konvencije od strane crnogorskog Senata u stvari, je predstavljala čin *opravosnaženje* Društva crnogorskog crvenog krsta, koje je u praksi djelovalo. Na takav zaključak upućuje podatak da su nešto kasnije usvojena *Pravila* (Štatut) Društva crnogorskog Crvenog krsta, sadržajno gotovo analogna odredbama Ženevske konvencije o ranjenicima. Kako je Društvo i inače stvoreno na inicijativu države (u Upravu su ušli ljudi koje je imenovala najviša državna vlast) može se smatrati da je ono počelo da postoji od trenutka ratifikacije Ženevske konvencije o ranjenicima, jer je taj dokument bio i ostao njegovo osnovno uputstvo za akciju za čitavo vrijeme postojanja i djelovanja. Analognost sadržaja *Pravila* sa načelima i duhom Ženevske konvencije vjerovatno je bila polazište i docnijim izdavačima tog dokumenta, koji su naglašavali kako publikuju drugo (1897), odnosno treće (1908) izdanje „Pravila (Štatuta) od 1875. g(odine)". Ta *Pravila*, prvi put su objavljena u *Glasu Crnogorca* od 24. I (5. II) 1876. god.

Mada u 1875. god. Društvo crnogorskog Crvenog krsta nije formalno postojalo na planu pružanja pomoći hercegovačkim ustanikima, odnosno ranjenim bolesnim borcima i članovima njihovih porodica izbjeglih u Crnu Goru, to se nije osjetilo. Naprotiv, kompletnu djelatnost na humanitarnom polju uspješno je obavljao Odbor cetinjski za stradajuće Hercegovce. U tom pogledu, on je stvarno bio preteča Društva crnogorskog Crvenog krsta. To potvrđuje da je Društvo crnogorskog Crvenog krsta djelovao, iako pod drugim imenom, gotovo pola godine prije njegovog formalnog osnivanja, dakle od početka avgusta 1875. god.

Istoga dana kad je ratifikovana *Ženevska konvencija o ranjenicima*, šef Knjaževе kancelarije za spoljne poslove, vojvoda Stanko Radonjić, uputio je, uz svoje propratno pismo, primjerak toga dokumenta, verifikovan od strane Crne Gore, Međunarodnom komitetu Crvenog krsta u Ženevi. Kako kopija Radonjićevog pisma nije sačuvana, a ni njegov original nije pronađen u arhivi te međunarodne institucije, o njemu saznajemo iz odgovora (na francuskom jeziku) koji je njegovom resoru sredinom decembra 1875. god. uputio predsjednik toga visokog foruma, Gu-

stav Monije Orbaćajući se crnogorskom ministru spoljnih poslova Monije je pisao:

„Imam čast potvrditi prijem vašeg pisma od 17 (29) XI koje mi je stiglo 5 (17) XII kojim ste me izvijestili o pristupu crnogorske Vlade Ženevskoj konvenciji i kojim pozivate Međunarodni komitet Crvenog krsta da pošalje u vašu zemlju jednu delegaciju.

Međunarodni komitet sa velikim zadovoljstvom saznaje da je crnogorska Vlada potpuno saglasna sa djelatnošću Crvenog krsta, što se tiče čovječanskih principa u pogledu odnosa prema vojnim ranjenicima. Mi vas molimo da budete posrednik kod Njegovog Visočanstva Knjaza Nikole i da mu izrazite blagodarnost za ono što je izvolio uraditi kad smo uzeli slobodu da mu uputimo naše želje preko g. Veselickog.

Što se tiče slanja delegata, srećan sam što vam mogu reći da je Međunarodni komitet primio povoljno taj predlog i da će se pobrinuti da njegova delegacija otputuje što prije. Postaraćemo se da vas naknadno obavijestimo o imenima naših delegata i o vremenu kad će k vama stići.

Zahvaljujemo vam na zaštiti i dobrom prijemu naših delegata i bićemo vam zahvalni za sve što budete uradili da se olakša njihova misija.

Žalimo što nam priroda rada Crvenog krsta, isključivo ograničenog na pomaganje vojnih ranjenika i bolesnika, ne dozvoljava da vam pomognemo u pogledu drugih kategorija izbjeglica i što nam naša ograničena sredstva ne daju mogućnost da popunimo vaše fondove u širem obimu, ali mislim da će prisustvo naših delegata u vašoj zemlji biti korisno. Oni će, nadam se, uspostaviti formaciju Crvenog krsta, što će vam omogućiti povezivanje sa analognim društvima drugih zemalja, koja će onda moći da vam pruže bratsku ruku. Našim delegatima uostalom biće dužnost i da se lično zauzmu za ranjenike i izbjeglice i da potpomognu naše napore za poboljšanje njihovog stanja, dok se god budu u vašoj zemlji nalazili”.

Delegacija Međunarodnog komiteta Crvenog krsta o kojoj govori Monije u svojem pismu Radonjiću, krenula je za Crnu Goru 28. XII 1875. (9. I 1876) god. Sačinjavali su je Alojz Humbert, dr Ferije i Karl Gec. Nakon 12-odnevno putovanja, delegacija je stigla na Cetinje 9 (21). I 1876. god. Dva dana kasnije održana je Osnivačka skupština Društva crnogorskog Crvenog krsta u prisustvu izaslanika Međunarodnog komiteta. Šef delegacije Međunarodnog komiteta Crvenog krsta iz Ženeve A. Humbert, uzimajući učešće u radu Skupštine, na početku svojeg izlaganja izrazio je zahvalnost knjazu Nikoli na odobrenju i Senatu na ratifikaciji Ženevske konvencije o ranjenicima, nakon čega je Crna Gora, kako je podvukao, uvršćena u red članova Međunarodnog komiteta Crvenog krsta. Prema tome, i međunarodna misija je datum ratifikacije Ženevske konvencije o ranjenicima (17. XI 1875. god., po starom) smatrala datumom osnivanja Društva crnogorskog Crvenog krsta.

U broju od 17 (29). I 1876 god. *Glas Crnogorca* registrovao je održavanje Osnivačke skupštine Društva crnogorskog Crvenog krsta. Ističe se, da je odmah po dolasku međunarodne misije iz Ženeve, zapravo 11 (23). I 1876. god. osnovano Društvo crnogorskog Crvenog krsta, u čiju su Upravu ušli predsjednik — arhimandrit Cetinjskog manastira Visarion Ljubiša; sekretar — Spiro Kovačević, školski nadzornik; članovi: vojvoda Gavrilo Vuković, dr V(ladimir) Tomić i Ilija Beara, profesor.

U članku se dalje kaže:

„Isti dan kad se Glavni cetinjski komitet (Centralni odbor) obrazovao, predao je istome g(ospodin) Humber, najstariji član izaslanstva iz ženev(skog) komiteta, znakove Društva: bijele pantljike sa Crvenim krstom po srijedini, koje članovi

nose kad su u dužnosti i dvije krasne zastave sa kopljima. Zastave su isto takve: bijelo polje, a na sredini Crveni krst. G(ospodin) Humbert predao je takođe od Internacional(nog) komiteta ženevskoga našem Društvu u fond *stotinu napoleona*. Dajući iskrenog izraza zaslužnoj zahvalnosti g.g. izaslanicima Glavnog ženevskog komiteta društva 'Crveni krst' u Crnoj Gori, i želimo našem Društvu najbolji uspjeh u cijelji plemenitoj i čovječanskoj kojoj je posvećeno”.

U saradnji sa izaslanicima Međunarodnog komiteta bio je sačinjen i nacrt prvih *Pravila (Statuta)* Društva crnogorskog Crvenog krsta. Kako su *Pravila* bila usaglašena sa načelima i odredbama Ženevske konvencije o ranjenicima, dva dana nakon osnivanja Društva, naglašava se u pomenutom članku *Glasa Crnogorca*, naime 13 (25). I 1876. god. ponovo je sazvana Skupština, na kojoj su razmatrana i usvojena *Pravila* organizacije.

Pravila Društva crnogorskog Crvenog krsta, usvojena na pomenutoj Godišnjoj skupštini, sadržavala su svega 9 članova i konsekventno izražavala duh i smisao Ženevske konvencije o ranjenicima.

Zbog važnosti dokumenta, donosimo ovdje integralni tekst:

PRAVILA

„1) Cilj je društva snabdijevati svim sanitetskim i drugim sredstvima sve one Crnogorce koji se u bitkama rane, ili koji se razbole vršeci vojničke dužnosti, a tako isto i njihove porodice.

2) Društvo sačinjavaju ona lica koja se izjasne da usvajaju sva pravila ovoga Statuta i koji se obavežu plaćati godišnje po 30 forinata.

3) Društvom upravlja Centralni odbor sastavljen iz pet članova koje bira Skupština cijeloga Društva.

4) Članovi Društva kao i njihovi izaslanici u vrijeme vršenja društvenih dužnosti, nose na lijevoj miški bijeli prijevero ukrašen crvenim krstom. Ovaj znak otklanja svaku opasnost neprijateljsku od nosioca njegovoga.

5) Prijevero s crvenom trakom obezbjeđuje neutralnost nosioca samo onda, kad ga je vojnička vlast odobrila i svojim pečatom žigosala.

Uz prijevero s crvenim krstom ide pismo koje daje ratna vlast, a služi za dokaz istinitosti toga znaka.

6) U vrijeme mira Društvo se oprema da što bolje izvršuje svoje dužnosti u vrijeme rata, i to bilo u izučavanju svih potreba, bilo pribiranjem nužnih potreba.

Ono se sporazumijeva s Vladom crnogorskom da mu ujamči sve ono što Ženevska konvencija Društvu garantuje.

7) U vrijeme rata Društvo se brine o svakom ranjenom ili bolesnom čovjeku, koji mu do ruku dođu, bez razlike na narodnost i s njim postupa smotreno i čovječno.

8) Društvo stoji u prepisci sa svim društvima 'Crvenog krsta' (i) s Međunarodnim komitetom u Ženevi koji bdije nad opštim interesima sviju društava.

9) Društvo crvenog krsta u Crnoj Gori pritiče po mogućnosti u pomoć svim društvima Crvenog krsta u ratovima drugih naroda u kojima Crna Gora ne učestvuje.

Ono potpomaže one strance koji se bore, i to ranjene i bolesne, koji dobjegnu na zemljište crnogorsko. S druge strane ono traži pomoć kod drugih komiteta da potpomaže društva Crvenog krsta drugih zemalja”.

Kao što se iz sadržaja vidi, ova *Pravila* konsekventno su izražavala duh i smisao Ženevske konvencije o ranjenicima. Usvajanjem ovog dokumenta Društvo crnogorskog Crvenog krsta uvrstilo se u red onih međunarodnih organizacija Crvenog krsta koje su trajno radile na afirmaciji i oplemenjavanju ratne etike.

Od svojeg osnivanja Društvo crnogorskog Crvenog krsta, oslanjajući se na Međunarodni komitet u Ženevi i nacionalna društva Crvenog krsta evropskih zemalja, razvilo je živu i nesebičnu aktivnost. Da bi se njegova djelatnost što brže kanalisala u duhu međunarodnih humanih načesa, veliku pomoć u tom pravcu pružila mu je međunarodna delegacija iz Ženeve. Dok je njen šef ostao na Cetinju da doprinese stručnom organizovanju poslova Društva, ostala dva člana ekipe (dr Ferije i Gec) pošli su u Župu nikšićku da pružaju pomoć ranjenicima i drugim licima kojima je bila potrebna u skladu s *Pravilima*. Oni su u manastiru Sv. Luke u Župi nikšićkoj organizovali Bolnicu Crvenog krsta sa 22 ležaja. *Glas Crnogorca* od 17 (29). I 1876. god. bilježi:

„Od izaslanstva ženevskoga Glavnoga komiteta međunarodnog društva 'Crveni krst', koje se došav na Cetinje, stavilo našoj Vladi na raspoloženje, otišlo je, po odluci Vlade, g(ospodin) dr Ferijer i g(ospodin) Gec ljekarnik u Župi će u tamošnjoj bolnici liječiti ranjenike”.

Delegati iz Ženeve proveli su dva mjeseca u Župi i za to vrijeme ambulantno liječili još preko 300 bolesnika, mahom izbjeglica iz Hercegovine.

Međunarodna delegacija iz Ženeve napustila je Crnu Goru početkom marta 1876. godine. Povodom njenog odlaska Odbor cetinjski za stradajuće Hercegovce i Društvo crnogorskog Crvenog krsta, priredili su joj svečani ispraćaj s Cetinja. Tom prilikom članovi delegacije dobili su visoka odlikovanja kojima ih je udostojio crnogorski gospodar.

Odbor cetinjski za stradajuće Hercegovce nastavio je svoju humanitarnu socijalnu djelatnost oko zbrinjavanja izbjeglih hercegovačkih porodica, a Društvo crnogorskog Crvenog krsta preuzelo je sve poslove, uključujući cjelokupno staranje oko liječenja ranjenih i oboljelih vojnika.

Realizovanje programskih zadataka na tom planu, poslije odlaska međunarodne delegacije iz Ženeve, preuzela je ruska misija Crvenog krsta, koja je paralelno s njom stigla u Crnu Goru. Ekipu Društva ruskog Crvenog krsta, koja je u januaru stigla iz Georgijevske opštine, sačinjavali su: Petar Aleksejevič Vasiljičkov, Jelisaveta Petrovna Karceva — starija medicinska sestra, Nikolaj Bobrovski — pukovnik i Nikolaj Nikolajevič Tregubov, potom još 10 medicinskih sestara i veći broj pomoćnog osoblja sa znatnim količinama sanitetskog materijala. Ova misija je, u saradnji sa Društvom crnogorskog Crvenog krsta i uz pomoć državnih vlasti osposobila Bolnicu „Danilo I” na Cetinju sa 50 ležajeva. Radom Bolnice rukovodio je dr Vladimir Tomić, a njegov pomoćnik bila je Ruskinja Evdokija Plastunova. Ruskim ljekarima je omogućeno da se potpuno posvete stručno-medicinskim poslovima u bolnicama.

Dobijanjem neposredne materijalne i prvenstveno stručne medicinske pomoći iz Rusije, Crna Gora je pristupila širenju mreže bolnica i ambulanata za liječenje ranjenika sa hercegovačkog fronta. Nakon što je osposobljena Bolnica „Danilo I” na Cetinju, ekipa Društva ruskog Crvenog krsta preuzela je i Bolnicu u Župi nikšićkoj, a potom je prenijela u Grahovo. Po preporuci Petra Vasiljičkova, Bolnicu u Grahovu preuzeli su ljekari nove ruske ekipe, koju su predvodili dr Žukin i dr Palisadov.

Još za vrijeme boravka u Crnoj Gori, međunarodna delegacija iz Ženeve poslala je izveštaj o konstituisanju Društva crnogorskog Crvenog krsta. Na osnovu toga izvještaja predsjednik Međunarodnog komiteta u Ženevi, Monije, uputio je 10 (22). II 1876. god. raspis nacionalnim društvima, poznat pod nazivom „31. cirkular” u kojem ih obavještava o tom značajnom događaju. Taj raspis glasi:

„Mi smo veoma zadovoljni što vam možemo saopštiti da je osnovano jedno novo društvo Crvenog krsta, koje smatramo da je dostojno da uđe u našu međunarodnu federaciju i sljedstveno tome predlažemo vam da sa njim uspostavite redovne odnose.

Ovo Društvo ima sjedište u Crnoj Gori. Neka nam bude dozvoljeno da vam damo neka objašnjenja u pogledu okolnosti koje su odlučile o njegovom uspostavljanju.

Sadašnji ustanak u Hercegovini stavio je na teret nezavisne i neutralne države Crne Gore dosta veliki broj ranjenih boraca koji su se tamo sklonili, a osim toga, tamo se sklonilo i 60000 osoba bježeći ispred nesreća i zuluma.

Nemoćna da iziđe u susret svim potrebama jedne ovakve situacije, crnogorska Vlada je zatražila podršku od Međunarodnog komiteta u Ženevi i evo stava koji smo zauzeli, nalazeći da je najracionalniji i najviše u skladu s našim nadležnostima.

Mi smo nadležnima odgovorili: pošto je Crveni krst društvo za međunarodno potpomaganje nacionalnih društava, to ono ne može intervenirati u Crnoj Gori prije nego što ova zemlja bude imala jedno nacionalno društvo osnovano na principima ovog rada.

Mi smo istovremeno obavijestili da Društvo crvenog krsta funkcioniše kao pomoćno, pored zvanične zdravstvene službe, pa ne bi bilo logično da se osnuje u nekoj zemlji čija vlada ne bi imala ista stanovišta u pogledu pružanja pomoći ranjenicima.

Poslije ovih obavještenja primili smo dobru vijest, naime da je Njegovo Višocanstvo Knjaz Nikola veoma raspoložen da potpiše Ženevsku konvenciju i njegov pristanak je odmah saopšten svima državama koje su vezane ovim dokumentom.

Uspostavljanje društva za pomoć bilo je tada moguće, i Međunarodni komitet je poslao odmah delegaciju na lice mjesta da pristupi njegovom organizovanju. Naši poštovani potpisnici znaju sa koliko smo opreznosti postupili svaki put kad smo bili pozvani da pridružimo Crvenom krstu jedno novo društvo i mi smo morali postupiti prema našoj tradiciji u pogledu razjašnjenja, odnosno funkcionisanja jednog društva Crvenog krsta prije nego što uzmemo na sebe obavezu da preporučimo dobar prijem ovog Društva od strane njegove starije braće. Naši izaslanici koji su otputovali iz Ženeve 28. XII 1875. god. (po starom) nijesu se još vratili sa svoje misije, ali su već cilj postigli i mi se možemo nadati da će Centralni odbor na Cetinju, pošto je prihvatio principe Crvenog krsta, znati da mu ostane vjeran. I mi pozivamo da stupite što skorije u vezu s Crnogorskim društvom Crvenog krsta i da mu ponudite svoju bratsku pomoć”.

Ovim dokumentom Društvo crnogorskog Crvenog krsta zvanično je uvršćeno u red članova Međunarodnog komiteta u Ženevi. Svoju plodnu i intenzivnu aktivnost ono je ispoljilo od početka svojega djelovanja. Iz dana u dan njegov ugled je rastao. Krupan doprinos njegovoj afirmaciji dala je misija Ruskog društva Crvenog krsta, čije su se ekipe povremeno smjenjivale i one koje su pristizale bivale su sve brojnije.

Prvoj ekipi Ruskog društva Crvenog krsta, kojoj je na čelu stajao Vasiljičkov, ubrzo se pridružila nova grupa ljekara. To su bili: dr Nikolaj Petrovič Bogojavlanski, dr Vladimir Jasonovič Alševski (hirurg), dr Jurij Nikolajevič Kovaljevski i mr farm. Nikolaj Karlovič Ginter. Sa ovom grupom stručnjaka stiglo je na Cetinje i nekoliko medicinskih sestara.

Sredinom maja 1876. god. Vasiljičkov je morao da se vrati u Rusiju, pa ga je, u svojstvu šefa misije, zamjenjivao general Stefan Feodorovič

Panjutin, tajni dvorski savjetnik. Njegovi pomoćnici bili su dr Evgenije Vasiljevič Pavlov (hirurg) i dr Stefan Kokalen.

U junu 1876. god. na Grahovu se pojavila epidemija tifusa. Bio je inficiran i dr Palisadov, koji je podlegao bolesti 14. VI 1876. god. On je na Grahovu i sahranjen.

Poznato je da je Crna Gora 20. VI 1876. god. objavila rat Turskoj, zbog čega je djelatnost Društva crnogorskog Crvenog krsta dobila još više na značaju. U bojevima koje su Crnogorci vodili s Turcima stalno se povećavao broj ranjenika. Bolnica „Danilo I” nije mogla sve da primi. Izlaz se našao u preuređenju „Biljarde” koja je adaptirana za prihvatanje 120 ranjenika. Bolnicu u „Biljardi” vodila je takođe ekipa ruskih ljekara Društva ruskog Crvenog krsta koju su sačinjavali: Evgenije Vasiljevič Pavlov, P. A. Anojev, Afanasijev, Jakovljevič, Glob, Feodorovič, Unterberger, Koslomejec, Jazikov, Turbin i Bogojavljenki sa grupom medicinskih sestara i ostalog osoblja. Kako međutim ni Bolnica u „Biljardi” nije mogla da primi sve prispjele ranjene borce, improvizovana je Bolnica u Njegušima, koja je povjerena Lavrentiju Pavloviču Kurkovskom i dr Senkijeviču sa grupom medicinskih sestara iz Orličke gubernije.

Brojna ekipa ruske misije o kojoj je riječ napustila je Crnu Goru u septembru 1876. god. Nju je zamjenila novoprispjela ekipa iz opštine Krasnovozdviženska. Na njenom čelu nalazio se Nikolaj Ivanovič Toropov. Sa njim je stigao dr Ivan Ščetnij i 15 medicinskih sestara. Treba dodati da su sve ruske ekipe stizale u Crnu Goru posredstvom Petrogradske organizacije Društva ruskog Crvenog krsta.

Priticanje pomoći od pomenute ruske humanitarne organizacije bilo je od neprocenjivog značaja, što je imalo i moralnog uticaja na Crnu Goru kao ratujuću stranu. Toj velikoj plemenitoj akciji pridružilo se i Moskovsko dobrotvorno društvo, koje je u Crnu Goru uputilo svoju ekipu. U osnovanoj bolnici u Danilovgradu radila je ekipa ovog Društva sa ljekarima: Uškovskim, Zaljcom, Petkovičem, Klovdijevima, Mižilovim i Ivanovim. Bolnica u Danilovgradu mogla je da primi 50 ranjenika.

Generala Panjutina, koji se vratio u Rusiju avgusta 1876. god. zamijenio je Tregubov, a ovoga Pavel Aleksandrovič Karbonja, da bi rukovodstvo ekipe potom preuzeo Konstantin Andrejevič Buh. U sastavu ekipe ovog poslednjeg bili su: Pavlov, Kurkovski, Lebedev, Maksimov, Soluha, Unterberger i 11 pomoćnih zdravstvenih radnika.

Nakon što je Rusija ušla u rat protiv Turske 1877. god. pomoć u stručnom osoblju, sanitetskom i drugom materijalu, koju je slalo Društvo Crvenog krsta, još više je intenzivirana.

Aprila 1877. god. stigla je u Cetinje ekipa Društva ruskog Crvenog krsta iz Pokrovske opštine sa višim doktorom Mihailom Aleksejevičem Lebedevom, hirurzima N. A. Krugljevskim i V. A. Studitskim. U njihovoj grupi bilo je 15 medicinskih sestara. Ova ekipa preuzela je rad u Bolnici „Danilo I”.

Buha je poslije njegovog povratka u Rusiju zamijenio u Cetinju generala Piter Aleksejevič Rihter.

Ratna situacija nametala je potrebu da se u neposrednoj blizini fronta lociraju improvizovane bolnice i stacionari. Iz tih razloga osnovane su Bolnice u Njegušima, Grahovu, Ostrogu, Danilovgradu, Bioču, Župi

nikšičkoj, na Sutomoru, u Sotonićima, Šušanjku kod Bara i drugdje. U svakoj od njih radili su najmanje jedan ili dva ljekara sa neophodnim medicinskim osobljem.

Pred kraj rata 1878. god. ponovo je u Crnu Goru stigao Petar Aleksejevič Vasiljičkov, a zatim general Aleksije Aleksijevič Zubov.

Dosta su često obilazili front prema Turskoj i nadgledali rad bolnica ruski konzul u Dubrovniku Jonjin, general Pedejev, Špejer sekretar ruskog konzulata i pukovnik Bogoljubov.

Po nalogu opunomoćnika Društva ruskog Crvenog krsta iz prispjelih pošiljki ove organizacije, uz nadzor ruskih ekipa koje su boravile u blizini fronta, izbjeglicama iz Hercegovine dijeljena je pomoć u hrani, odjeći i novcu. Zanimljivo je pomenuti i naredbu ruskog cara da se za 30 000 rubalja kupi žita za prehranjivaje pobjeglog hercegovačkog življa. Da bi prispjele pošiljke hrane bile što racionalnije iskorišćene, za hercegovačke izbjeglice su organizovane tzv. bratske trpeze. U sklopu akcije o zbrinjavanju izbjeglica, za njihovu djecu je u Cetinju bila organizovana mješovita osnovna škola, kojom je rukovodila prva crnogorska učiteljica Jelena Vickocić.

Pored bolnica i stacionara smještenih duž fronta, za vrijeme svojega boravka u Crnoj Gori general Rihter je formirao tzv. „Leteći kor”, na čelu sa dr N. V. Ščerbakovim, čiji je zadatak bio da sakuplja ranjenike i smješta ih u bolnice. „Leteći kor” i pokretne bolnice bili su povjereni ruskom đaku i prvom crnogorskom apotekaru Jovu Dreču.

Za vrijeme Hercegovačkog ustanka i Crnogorsko-Turskog rata 1876-1878. god., pored Društva ruskog Crvenog krsta, koje je dalo neuporedivo najveći udio, pomoć su slala i nacionalna društva Crvenog krsta iz Pariza, Londona, Beča, Ženeve, Haga, kao i drugih evropskih metropola.

U Crnoj Gori je od 1875. do 1877. god. boravilo 10 818 porodica iz Hercegovine ili 62 496 lica. Obezbijediti makar i minimalne uslove za održavanje života tolikom ljudstvu predstavljalo bi onda problem i bilo kojoj evropskoj zemlji, a kamoli Crnoj Gori sa manje od 200 000 stanovnika, inače veoma siromašnoj.

Glavna transmisija u čitavoj aktivnosti oko liječenja ranjenih i oboljelih boraca, među kojima oko 5 000 crnogorskih i hercegovačkih i preko 11 000 turskih ranjenih vojnika i zbrinjavanja izbjeglica u imponzantnom broju, bilo je Društvo crnogorskog Crvenog krsta. Ono je besprekorno obavilo zadatak i steklo veliki ugled u svijetu.

I poslije potpisivanja Berlinskog ugovora o miru, u Crnoj Gori je neprekidno bila prisutna sumnja u iskrenost Turske da se odredbe toga dokumenta dosljedno sprovedu u život i postigne trajan mir. Tu sumnju su pojačavali stalni granični sukobi i pokušaji Turske da odgodi ustapanje Crnoj Gori onih teritorija koje su joj pripale. U takvoj situaciji Društvo crnogorskog Crvenog krsta nije moglo da se sasvim preorijentira na mirnodopski način rada. Ono je i dalje moralo biti u pripravnosti. Uz stalne čarke na granici prema Turskoj nastupio je i jedan događaj koji je iziskivao njegovu punu mobilnost. Naime, 1882. god. izbio je Krivošijski ustanak, koji se pretvorio u žestoki obračun sa Austro-Ugarskim okupacijskim snagama. Ustanici su, kao i u Bokeljskom ustanku 1869. god., ponovo povelili oružanu akciju da brane svoja stara prava, opet se dobrim dijelom oslanjajući na svoju maticu — Crnu Goru.

Pored ostalih organa crnogorske države u pružanju pomoći ustanicama i njihovim porodicama, koje su u dosta velikom broju tražile i dobile utočišta na teritoriji crnogorske države, aktivno je učestvovalo i Društvo crnogorskog Crvenog krsta. Na žalost, ne raspolažemo preciznim podacima o obimu njegovog djelovanja u ovoj prilici, ali je sigurno ono bilo plodno i široko, s obzirom na njegov odnos prema učesnicima u poznatom hercegovačkom ustanku.

Poslije ovog događaja, Društvo crnogorskog Crvenog krsta na sreću, nije više imalo prilike da ispolji organizacijske i druge kvalitete neophodne u ratnim uslovima. Istina, 1885. god. došlo je do poznatog Srpsko-bugarskog rata, koji je zabrinjavao i Crnu Goru zbog toga što se vodio između dvije bratske susjedne balkanske zemlje. Sa svojih humanitarnih pozicija na ovaj događaj reagovalo je i društvo crnogorskog Crvenog krsta. Ono je nacioalnim društvima Crvenog krsta i u Srbiji i Bugarskoj poslalo novčanu pomoć u visini od po 500 forinti. To je jedna od akcija Društva crnogorskog Crvenog krsta, koja je imala internacionalni karakter.

Početkom naredne 1886. god. *Glas Crnogorca* je zabilježio da je izabran „ili bolje reći rekonstruisan“ Glavni odbor Društva crnogorskog Crvenog krsta u sastavu: predsjednik — mitropolit Mirofan Ban, potpredsjednik — Filip Petrović, sekretar — dr Petar Miljanić i članovi: Marko Dragović, Jovan Piper i Jovo Dreč.

Podaci kojima raspolažemo o daljem radu Društva crnogorskog Crvenog krsta veoma su oskudni. Iz jednog koji potiče iz 1887. god. vidi se da je Društvo crnogorskog Crvenog krsta na Četvrtoj međunarodnoj konferenciji Crvenog krsta u Karlsruheu 22-28. IX 1887. god. zastupao dr Petar Miljanić. Tom značajnom skupu on je podnio referat „*Duševno bolesni, gluhoonijemi, epileptični i slijepi u Crnoj Gori*“.

Dr P. Miljanić je, u ime Društva crnogorskog Crvenog krsta, učestvovalo i na Petoj međunarodnoj konferenciji Crvenog krsta održanoj u Rimu aprila 1892. god.

Društvo crnogorskog Crvenog krsta, spremajući se za rad u ratnim uslovima, moralo je da prilagodi svoje djelovanje i oblicima mirnodopske aktivnosti. Osim što je prikupljalo i slalo pomoć drugim nacionalnim društvima, čije su zemlje bile u ratu (Englesko-burski, Rusko-japanski itd.), pomagala je postradalima za vrijeme sušnih godina, poplava i drugih elementarnih nepogoda, popularisala i preduzimala u saradnji s crnogorskom sanitetskom službom, sanitarne i druge mjere za zaštitu zdravlja naroda od epidemija, zaraznih i veneričnih bolesti, koje su se povremeno javljale u Crnoj Gori i njenom neposrednom susjedstvu. Pomenućemo samo jedan podatak o tome. Zbog stalnog miješanja sa stanovništvom pograničnih krajeva, usljed potreba održavanja trgovačkih i drugih veza, u Crnoj Gori su importovane razne zarazne bolesti, kao kraste (velike boginje, odnosno variola), kuga, kolera, venerične bolesti itd. Njihova pojava izazivala je pravu paniku. U lokalizovanju i sprječavanju epidemija sudjelovalo je i Društvo crnogorskog Crvenog krsta. U pismu ministra unutrašnjih poslova vojvode Boža Petrovića, upućenom Filipu Petroviću u Danilovgrad 16.(28) V 1890. god., kaže se da se u Glibaču preko Tare pojavio jedan slučaj oboljenja od krasta. Kako neki članovi iz te porodice sudjeluju na gradnji tamošnjeg puta, vojvoda Petrović na-

laže svojem rođaku da odmah uputi nadležnog ljekara „da pregleda sve sumnjive radnike, pa ako nađe koji slučaj krasta, da bolesne u kakvoj zasebnoj kući koja je zbande izolirana liječi“. Materijalne troškove te intervencije, naglašava se u pismu, snosiće Glavni odbor Društva crnogorskog Crvenog krsta.

Zdravstvena i sanitarno-higijenska aktivnost bile su osnovni pravci djelovanja Društva crnogorskog Crvenog krsta u mirnodopsko vrijeme. Otuda je Društvo priznavalo sve međunarodne sanitarne konvencije, kao onu donesenu u Parizu 1892, obnovljenu 1893, 1894, 1897, i napokon 1910. god. i druge međunarodne dokumente, koji su regulisali tu materiju.

Kako je rad Društva crnogorskog Crvenog krsta usklađivan s međunarodnim normama ove i srodnih humanitarnih organizacija (dobrotvornih društava) i institucija, vidi se dijelom i iz teksta drugog izdanja *Pravila* usvojenih i publikovanih 1897. god. Ova *Pravila* imaju dvostruko više odredaba (20 članova) nego u prvom izdanju, što ukazuje na šire djelovanje i razgranjavanje oblika rada Društva. Posebno valja istaći član 12. toga dokumenta koji glasi:

„Po unutrašnjosti zemlje u pojedinim mjestima osnivaju se mjesni odbori, koji će se, počem im je ista društvena cijelj, upravljati po ovim Pravilima“.

Prema članu 14. rad mjesnih odbora bio je pod neposrednim rukovodstvom Glavnog odbora u Cetinju.

U članu 15. alineji pod „c“, podvlači se da će Glavni odbor, u vrijeme rata, imati pri operativnim jedinicama svoje zastupnike, koji će ga izvještavati o tome šta u konkretnoj situaciji treba da se učini.

Sadržaj *Pravila* pokazuje i to, da ih je donijelo Društvo sa bogatim iskustvom, jer propisuje niz novina koje su proizilazile iz novih uslova života.

Društvo crnogorskog Crvenog krsta imalo je i svojeg zastupnika na Međunarodnoj konferenciji Crvenog krsta održanoj u Petrogradu 1902. god. To je, vjerovatno, bio dr Stanko Matanović, koji je došao na položaj sekretara Društva poslije smrti dr Petra Miljanića 1897. god.

Krajem prve decenije XX vijeka Crna Gora se našla na pragu novog rata. Upravo s jeseni 1908. god. Austro-Ugarska je proglasila aneksiju Bosne i Hercegovine. U Crnoj Gori se, i pored nekih nagoveštaja, taj događaj nije očekivao, pa je izazvao snažno političko uznemirenje. U prvom trenutku izgledalo je da je rat neizbježan, jer se crnogorsko javno mnjenje, na čelu sa najodgovornijim društveno-političkim organima, nije moglo pomiriti s činjenicom da će se pretenzije Crne Gore na Hercegovinu izjaloviti. Stoga su vršene ozbiljne pripreme za rat s novim neželjenim susjedom. Ratna atmosfera reflektovala se i na Društvo crnogorskog Crvenog krsta. Osjećaj da se Crna Gora nalazi pred ratom, koji samo što nije izbio, prisutan je i u proglasu koji je ova humanitarna organizacija objavila odmah nakon proglašenja aneksije i izbijanja aneksijske krize. Taj proglas, koji je objavio *Glas Crnogorca* od 11 (23). X 1908. god., donosimo u širim izvodima:

„Crnogorci!

Događaji koji su se zbili ovijeh dana u našem neposrednom susjedstvu, naslućuju kao da bi naše gore mogle uskoro odjeknuti bojnijem pokličem, a njihovim se vrhovima zalepršati zastava, pod kojom se Crnogorac vjekovima borio za

svetu stvar, za slobodu svoje braće. Jedna misao, jedan osjećaj, zahvatio je dušu cjelokupnog našeg naroda. On vidi pred očima dane junačke krvave borbe za čast i slobodu otadžbine!

U tako teškim danima Društvo crnogorskog Crvenog krsta smatra za dužnost, da pribere svu svoju snagu za vršenje namijenjenog mu zadatka.

Ono ima da se brine oko toga, kako da se ublaže nevolje rata i kako da se ukaže brza i dobra pomoć ranjeniku. Nije dovoljno samo to, da svaki borac bude snabdijevan sredstvima za borbu, već i sredstvima za uspješno liječenje i njegovanje kad u boju iznemogne od rana. Ko prije no sam narod da pritekne Društvu u tome pogledu u pomoć! Zato se Društvo crnogorskog Crvenog krsta ovim proglasom i obraća na naš narod, pozivajući ga da mu prilozima svojim olakša vršenje te čovječanske dužnosti.

Društvo je uvjeren, da će na najusrdniju potporu i saradnju naići kod Crnogoraka. One su te, čije će izvežbane ruke previjati ranjenike i podizati sokolovima slomljena krila, oštećena od vrućega olova i ledenoga čelika...

Društvo crnogorskog Crvenog krsta ovim ih poziva da se sjete te svoje čovjekoljubive i rodoljubive dužnosti. Neka pomogne koliko ko može. I najmanji prilog dobro je došao.

Apelujući na milosrđe i rodoljublje plemenitih ljudi Društvo crnogorskog Crvenog krsta moli ih, da se odazovu ovome pozivu i da mu svojim prilozima pomognu kako bi mogli odgovoriti što dostojnije svom uzvišenom zadatku".

Za Društvo crnogorskog Crvenog krsta aneksijska kriza je značila provjeru njegove spremnosti za slučaj rata. Krizna situacija izazvana aneksijom, međutim, prevaziđena je uz blagonaklonost velikih sila, koje su priznale aneksiju Bosne i Hercegovine. Po preporuci Rusije, Crna Gora je morala odustati od zveckanja oružjem prema Hercegovini.

God. 1908. izašlo je i treće izdanje *Pravila* Društva crnogorskog Crvenog krsta. Ustvari, to je ponovljeno izdanje ovog dokumenta iz 1897. god. Publikovanje *Pravila* u neposrednoj je vezi sa mobilisanjem Društva usljed izbijanja aneksijske krize.

Mirnodopsko djelovanje Društva nije dovoljno poznato. Iz perioda poslije aneksijske krize zabilježen je jedan podatak o njegovoj aktivnosti. Naime, 1910. god. izbila je epidemija kolere u mnogim evropskim zemljama. Ona je prenesena i u Crnu Goru. Njome je bilo inficirano, istina, samo nekoliko vojnika u Vojnom stanu na Cetinju, zabilježeno 1911. god. Zahvaljujući akciji Društva, kolera je bila lokalizovana i njeno širenje zaustavljeno.

U jesen 1912. god. izbio je novi ratni požar na Balkanu. Članice Balkanskog saveza (Crna Gora, Srbija, Bugarska i Grčka) objavile su rat Turskoj. Kao što je poznato, to je bio oslobodilački rat koji su ove zemlje vodile protiv turskog zavojevača. Zbog takvog njegovog karaktera i Lenjin je Prvi balkanski rat nazvao pravednim.

Odmah poslije objave rata Turskoj, Društvo je uputilo proglas dobrotvornim društvima i ustanovama u zemlji i svijetu kojima ih poziva da sakupljaju novčanu i materijalnu pomoć žrtvama rata, ranjenicima i drugima kojima je bila potrebna:

„Balkan je opet u krvi, opet u plamenu! Taj plamen guta naše domove, a krv što topi našu zemlju, krv je naše braće. Osakaćena tjelesa što leže na našim granicama — naša su, naše su braće.

I ona nejač što pišti u kršnim zbjegovima — djeca su naša.

I one žene što čupaju kose od strave i užasa — sestre su naše.

Ne može da sklopi oči a da ne vidi patnje svojih najbližih! Ko može da zatvori uši i da ne čuje vrisak nezaklonjenih i bijednih! Ko može da stegne srce i da bude tvrd i hladan na svu tu tugu i sav taj jad!

Vapaji tih mučenika duboko su odjeknuli u plemenitom srcu našeg viteškog kralja i gospodara i njegovog vjernog i odanog mu naroda...

Čovječanska dužnost nalaže da im se pomogne, u koliko im se pomoći može. A za to je na prvom mjestu pozvano Društvo crvenog krsta, ta humana ustanova, kojoj je glavni zadatak da žrtve rata ranjenike i bolesnike neguje i liječi.

Ali da bi se u tome moglo uspjeti, potrebna su tolika sredstva, kakvim Društvo u danom slučaju ne raspolaže, zato se ono i obraća za brzu pomoć svima društvima Crvenog krsta, kao i onima čije je srce dostupno da osjeti bol, kad čuje jauk ranjenika i jauk djeteta, žene i starca, željnih da ih obasja zrak sunca slobode, koja obasjava druge srećne narode.

Pomoć crvenom krstu, pomoć je našoj narodnoj borbi, djelo je milosrđa, hrišćanska ljubav prema bližnjemu".

Proglas je objavljen 26. IX (9. X) 1912. god., a potpisali su ga predsjednik Društva mitropolit Mitrofan Ban i sekretar dr Stanko Matanović.

Vjelike pobjede crnogorske i srpske vojske u bojama protiv Turaka odjeknule su širom Evrope, posebno među slovenskim narodima. Gotovo je nevjerojatno s kolikom su brzinom i efikasnošću vođene akcije u mnogim evropskim i drugim zemljama za prikupljanje sredstava u novcu i materijalu radi slanja u Crnu Goru. Isto tako, prije nego što je rat izbio, počele su da pristižu sanitetske misije društava Crvenog krsta iz više zemalja.

I pored velikog saosjećanja evropskog javnog mnjenja sa oslobodilačkom borbom koju su povelili balkanski narodi protiv otomanske dominacije, i pored nesebične pomoći koju su slala nacionalna društva Crvenog krsta i druga dobrotvorna društva, Društvo crnogorskog Crvenog krsta ponovo se našla pred teškim ispitom. Moralo je ispoljiti velike organizacijske sposobnosti da bi blagovremeno i na prava mjesta rasporedila strane sanitetske misije i uspostavila brzu i efikasnu vezu s frontom radi preuzimanja ranjenika, njihovog smještaja i liječenja.

Aktivnost stranih sanitetskih misija koje su stizale u Crnu Goru, može se podijeliti u dva perioda: prvi od 25. X (7. XI) do 26. XI (6. XII) 1912, a drugi od 25. I (7. II) 1913. god. do kraja rata.

Društvo ruskog Crvenog krsta i ovoga puta među prvima poslalo je dvije svoje ekipe: Petrogradsku i Harkovsku. Petrogradska je bila povjerena dr Mihailu Aleksandroviču Bobrovu, čiji je pomoćnik bio dr Gligorije Jovović. Ekipu su još sačinjavali: ekonom, 6 medicinskih sestara i 10 bolničara. Harkovsku ekipu predvodio je dr Sergije Nikolajevič, Kozencov, kojemu je bio pomoćnik dr Nikolaj Aleksijevič Bagrov. U ekipi su bili i 6 medicinskih sestara i 10 bolničara. Njihova bolnica bila je improvizovana u zgradi Osnovne škole u Ulcinju. Obje ekipe ostale su u Crnoj Gori do početka maja 1913. god.

Rad ekipe ljekara i medicinskog osoblja poslatog u Crnu Goru po instrukcijama i o trošku Društva italijanskog Crvenog krsta takođe je ostao u uspomeni crnogorskog naroda. U grupi italijanskih medicinskih radnika pod rukovodstvom prof. dr Bartola Nigrizolija bili su: dr R. Mucoli, dr F. Pantoli, dr F. Rosi, dr J. Đovanini, dr K. Paljarelo, dr J. Benoli, dr K. Prsos i dr F. Miti; zatim apotekar, komesar, medicinar, 8 sanitetskih podoficira i 25 bolničara. Bolnica italijanske ekipe bila je smještena u zgradi Monopola duvana u Podgorici, a dvije ambulante na Grudi i na Dobroj. Italijanska ekipa ostala je u Crnoj Gori do 1913. god., a pri povratku ostavila je sav svoj materijal i inventar Društvu crnogorskog Crvenog krsta.

U aktivnosti stranih sanitetskih misija u Crnoj Gori u vrijeme Balkanskih ratova značajni udio je imala i ekipa Društva austrijskog Crvenog krsta. Bolnica povjerena ovoj ekipi nalazila se u zgradi Državne gimnazije u Podgorici, a jedna ambulanta u Plavnici. Grupu je predvodio dr Jovan Štajner. Sa njim su radili dr N. Nirberger, dr O. Hajnc, dr R. Sindl, dr H. Šterger i dr Đ. Pozdernik, zatim 4 medicinske sestre, sanitetski poručnik, 11 sanitetskih podoficira i 8 bolničara.

Misija Društva engleskog Crvenog krsta bila je locirana u Baru. Bolnica povjerena ovoj ekipi nalazila se u zdanju Monopola duvana. Pojedini njeni ljekari sa pomoćnim osobljem išli su na rad u previjališta blizu fronta. Engleska misija imala je privremeno svoje bolnice i na Visu i u Rijeci Crnojevića. Na čelu engleske ekipe nalazio se general Dž. D. Bork, a rukovodilac grupe ljekara bio je dr A. Bratford. Saradnici su mu bili dr Frederik Goldsmit, dr Martin Lik, 6 ljekarskih pomoćnika, 6 medicinskih sestara i 12 bolničara. Kad je u novembru 1912. god. proglašeno primirje, engleska misija se vratila, osim dr Goldsmita sa 6 ljekarskih pomoćnika i bolničara, koji su ostali i osnovali bolnicu u Zoganjama.

U tzv. drugom periodu rata, Društvo engleskog Crvenog krsta uputilo je u Crnu Goru dr E. Andersona i dr J. Šervina sa 3 ljekarska pomoćnika, koji su došli kao pojačanje osoblju u Zoganjama. Engleski ljekari vodili su i previjališta u Primorskom i Zetskom odred.

I Društvo francuskog Crvenog krsta uputilo je svoju misiju u Crnu Goru. Ona je organizovala dvije bolnice u Podgorici u prostorijama Vojnog stana. Na čelu ekipe nalazio se L. Aržaton, a njen glavni ljekar bio je dr Solon Veras sa saradnicima dr P. Ratelom, dr J. Feronom, sveštenikom i 4 medicinske sestre.

Manja ekipa koju je poslalo Društvo švajcarskog Crvenog krsta pod rukovodstvom dr Hansa Hermana, uz kojeg je bio dr K. Lomel, sa medicinarom i 3 bolničara, za čitavo vrijeme rata nalazila se pri Zetskom odred u blizini fronta, najviše na Grudi i u Boksu.

Da bi se pomogla akcija Društva crnogorskog Crvenog krsta, Društvo Crvenog krsta iz Holandije poslalo je u Crnu Goru dr Hermana Kopešara, koji je sa svojom suprugom najprije bio na ispomoći engleskoj misiji u Zoganjama, a docnije je imenovan za upravnika improvizovane bolnice u zgradi Gimnazije na Cetinju. U drugom periodu rata iz Holandije su stigla još dva ljekara, dr Ignjac Oljenik i dr Jon Osterhuis, koji su radili u bolnicama na Cetinju.

Češki ljekarski zbor iz Praga, kojemu je na čelu stajao veliki prijatelj Crne Gore dr Vratislav Černi, poslao je najbrojniju medicinsku ekipu na Cetinje, veoma dobro opremljenu sanitetskim i drugim materijalom. Ovoj ekipi na čelu s dr Emanuelom Rahlikom, bila je povjerena najveća Bolnica Društva crnogorskog Crvenog krsta u Vojnom stanu na Cetinju. Dr Rahlikovi saradnici bili su dr A. Pšechtel, dr Arnold Jirasek, dr František Valeš, dr Jaroslav Lacina, dr Karel Freja, dr Alojz Vlasak, dr Svetoslav Marhaut, dr Metod Mihula, mr farm. Jaroslav Nehiba, zatim 20 medicinskih sestara, ekonom, 6 dobrovoljnih sestara, 12 bolničarki i 6 bolničara. Po odlasku iz Crne Gore svu svoju imovinu češka ekipa ostavila je Društvu crnogorskog Crvenog krsta.

Slovensko dobrotvorno društvo u Petrogradu uputilo je u Crnu Goru i izdržavalo iz svojih sredstava 6 ljekara i 6 medicinskih sestara. Oni su ostali u Crnoj Gori do kraja rata. To su bili dr Mihail Josifovič sa suprugom — medicinskom sestrom, dr Gavriilo Konstantinovič, dr Roman Radmilovič, dr Mihail Davidovič Raputov, dr Konstantin Eduardovič Kerber i dr Nikolaj Ivanovič Damperov, od kojih su prva trojica radili u bolnici na Cetinju, druga dvojica u Podgorici, a posljednji na Dobroj i na Cetinju.

Profesor i novinar Karol Katapani, koji je često dizao glas u korist Crne Gore, poslao je na ispomoć Društvu crnogorskog Crvenog krsta iz Italije ljekare: dr Filipa Rapače-a i dr Paskvina Peručo-a sa pomoćnikom Lujom Bandinijem i 14 bolničara. Sa ovom ekipom došao je i on u Crnu Goru i ostao do kraja prvog perioda rata.

Radi pružanja pomoći ranjenicima u Crnu Goru su slali svoje ljekare: Zemaljski odbor u Zadru (na izvjesno vrijeme) dr Nika Novakovića i dr Hrista Grčića; Dubrovački odbor Crvenog krsta dr Filipa Smoljčića, dr Luku Dražića i dr Mila Katića sa 2 medicinske sestre, a u saglasnosti sa Dubrovačkom opštinom, dr Balda Marketića sa zdravstvenim povjerenikom Melkom Kosićem; Splitski odbor Crvenog krsta dr Jakšu Račića, dr Josipa Arambašina i dr Franju Permana.

Dobrovoljno su se stavili na raspolaganje Društvu crnogorskog Crvenog krsta ljekari iz Dalmacije i Boke: dr Dušan Guzina iz Perasta, dr Miho Popi iz Gruža, dr Filip Lazarevič iz Kotora, dr Mitar Čatović iz Risna, dr Đorđe Marić iz Herceg-Novog, dr Martinović iz Zadra, dr Miloš Čeh iz Poljica i dr Sava Janković iz Arada u Banatu, koji je bio zaposlen u Herceg-Novom.

Na zalaganje kotorskog biskupa Franje Učelinija stigle su na Cetinje 4 časne sestre iz Đakova.

Svoje usluge stavili su u službu Društva crnogorskog Crvenog krsta i ljekari iz Bosne: dr Milan Jovanović, dr Vojislav Kecmanović i dr Lazar Dimitrijevič.

Istovremeno su došli iz Rusije Crnogorci: dr Savo Dragović, dr Rako Kaluđerović, dr Milovan Lopičić i dr Ilija Vulcanović. Njima su se pridružili i dva ruska ljekara: dr Vsevolod Zavaljevski iz Kozlova i dr Aleksandar Jačin iz Nižnjeg Novograda.

Nešto docnije stigao je iz Pitsburga u Crnu Goru i dr Svetozar Grgić, potom Slovenac dr Just Pertot i dr Hugo Fabijanič iz Senjske Rijeke.

Pomenutim dobrovoljcima pridružili su se i ovi strani ljekari: dr Feliks Jurniček iz Landua kraj Ciriha, dr Ernest fon Diring profesor Univerziteta u Kilu, dr Fridrih Brinding iz Njemačke, dr Karolina Matius iz Engleske kao i dr Idolfa Rozengrena iz Švedske.

Izloženi podaci svjedoče da je odziv za pružanje zdravstvene pomoći crnogorskim ranjenicima i drugim kojima je bila potrebna u vrijeme Balkanskih ratova, bio izvanredno veliki.

Računajući ljekare pripadnike stranih misija, one koji su dobrovoljno stupili u službu Društva crnogorskog Crvenog krsta i 16 domaćih ljekara, Društvo je imalo na raspolaganju 108 stručnih medicinskih radnika. Bolnica, stacionara, previjališta i lazareta bilo je u prvom i drugom periodu 80 i to: u Rijeci Crnojevića, Žabljaku, Andrijevići, Kolaši-

nu, Beranama, Bijelom Polju, Gusinju, Peći, Đakovici, Tuzima, Drivastu, Zoganjama, Murićima i Sv. Jovanu po jedna bolnica; na Grudi 3 lazareta, na Dobroj 2, u Boksu 1; na Viru, u Pentarima, Luarzi, Sv. Nikoli i na Obliku po jedno previjalište.

Kroz sve bolnice prošlo je 10 000 ranjenika i bolesnika od kojih je umrlo oko 500.

Izvanredni rezultati zaštite i zbrinjavanja ranjenih i bolesnih vojnika u Balkanskim ratovima postignuti su zahvaljujući ogromnoj pomoći društva Crvenog krsta mnogih zemalja zatim raznih dobrotvornih društava i dobrovoljnim radom pojedinaca.

Društvo crnogorskog Crvenog krsta odužilo se svim darodavcima i učesnicima plemenite akcije na pružanju pomoći crnogorskim ranjenim borcima i njihovim porodicama na taj način što je svačiji doprinos ponasob registrovalo u tzv. *Izveštaju o radu Društva crnogorskog Crvenog krsta u 1912. i 1913. god.*

Pošto sam već prikazao obim angažovanja i djelovanja na sanitetskom polju, dodajem ovdje u tabeli br. 1 podatke o ukupnim iznosima materijalne pomoći iz pojedinih zemalja ili pokrajina, izraženo u crnogorskim perperima.

Kao humana organizacija koja je stalno bdjela nad velikim brojem ranjenih i oboljelih vojnika u Balkanskim ratovima i nad mnogim licima kojima je pomoć, bilo koje vrste, bila neophodna, Društvo crnogorskog Crvenog krsta uspješno je položilo još jedan ispit i svojim dragocjenim iskustvom moglo je poučiti i mnogo veće svjetske organizacije.

Na čelu Društva crnogorskog Crvenog krsta stajao je tada Glavni odbor u sastavu: predsjednik — mitropolit Mitrofan Ban, potpredsjednik — Filip Jergović, sekretari — dr Stanko Matanović i pop Ivan Kaluđerović; članovi: Živko Dragović, protođakon — Filip Radičević, dr Božidar Perazić, dr Stevo Ognjenović i Kosto Lučić. Ova grupa ljudi uspješno je obavila svoju tešku ali i uzvišenu dužnost za vrijeme Balkanskih ratova.

Društvo crnogorskog Crvenog krsta nije imalo mnogo vremena za bilansiranje svojega djelovanja nakon okončanja Balkanskih ratova, jer je sredinom 1914. god. izbio Prvi svjetski rat. Samim tim što su u rat oile uključene gotovo sve zemlje svijeta, izgledi za delovanje društva Crvenog krsta u međunarodnim razmjerama bili su nepovoljni. Bez značajnih materijalnih sredstava Crveni krst nije ni mogao računati na ozbiljne humane poduhvate. Više nego mnoge druge, takva situacija je pogađala Društvo crnogorskog Crvenog krsta. Pa i u takvim nepovoljnim prilikama njegova aktivnost bila je dosta zapažena. Tek što je Crna Gora ušla u rat protiv mnogo nadmoćnijeg neprijatelja, Društvo crnogorskog Crvenog krsta formiralo je lokalne odbore u gotovo svim mjestima zemlje. Ustanovljene su bolnice, stacionari i ambulante. Društvo je u skladu sa svojim mogućnostima angažovalo ljekare i drugo medicinsko osoblje za pružanje pomoći ranjenicima i oboljelim vojnicima i snabdjevalo ih sanitetskim materijalom. Razvilo je živu propagandu za prikupljanje dobrovoljnih priloga u zemlji i inostranstvu. Nastojalo je da od države izdjestvuje više sredstava za snabdijevanje bolnica i za pomaganje porodicama čiji su hraniooci otišli u rat. U svim oblastima Društvo

Tabela br. 1

1. Rusija	343 990,16.—
2. Srbija	61 996,80.—
3. Austro-Ugarska:	
— Češka	160 580,09.—
— Bosna i Hercegovina	270 847,37.—
— Dalmacija	72 204,50.—
— Boka	28 554,42.—
— Hrvatska	50 523,96.—
— Slovenija	21 646,15.—
— Ugarska	73 050,80.—
— Austrijsko Primorje	29 496,21.—
— Kranjska	5 930,66.—
— Koruška	180,00.—
— Stajerska	110,00.—
— Moravska	1 193,07.—
— Donja Austrija	6 308,82.—
— Galicija	3 261,95.—
— Šlezija	45,00.—
— Tiroi	30,00.—
4. Francuska	25 056,00.—
5. Engleska	15 155,72.—
6. Njemačka	7 012,79.—
7. Italija	37 480,20.—
8. Belgija	10 762,99.—
9. Holandija	10 289,00.—
10. Švajcarska	6 961,43.—
11. Bugarska	9 530,81.—
12. Rumunija	2 881,50.—
13. Turska	274,20.—
14. Švedska	477,50.—
15. Danska	191,00.—
16. Španija	382,00.—
17. Portugalija	189,71.—
18. Crna Gora	30 161,40.—
19. Amerika	240 998,80.—
20. Afrika	4 774,41.—
21. Azija	2 309,44.—
Prilozi od nepoznatih lica	1 840,89.—
Prilozi primljeni naknadno	13 507,11.—
Razni prihodi	24 175,68.—
SVEGA:	1 574 322,54.—

je uložilo znatne napore u 1914. i 1915. god., do neprijateljske okupacije, kad je njegov rad objektivno morao biti sveden na minimum, mada nije prestajao. Društvo se za vrijeme okupacije brinulo o liječenju bolesnih i pomaganju porodicama, kojima je prijetila glad. Njima je naime pomoći podijelilo 2 500 000 austrijskih kruna. Ono je sa svoje strane činilo sve da održi moral naroda u teškim danima okupacije.

U doba Austro-Ugarske okupacije (1916—1918) u Crnoj Gori djeluju paralelno dvije organizacije crvenog krsta: Društvo crnogorskog Crvenog krsta u zemlji i Društvo privremenog crnogorskog Crvenog krsta, koji je izbjeglička Vlada osnovala 1916. god. u Neju kod Pariza. Upravu ovog Društva u izbjeglištvu sačinjavali su: predsjednik — vojvoda Simo Popović, članovi: Pero Vučković, Simo Marić i Ivo Jovičević u svojstvu sekretara.

Ta dva društva su saradivala u prikupljanju i slanju pomoći Crnogorcima i članovima njihovih unesrećenih porodica, posebno ratnim zarobljenicima koji su čamili u raznim koncentracijskim logorima. Posredstvom ovih organizacija zarobljeni crnogorski vojnici dobijali su hranu i odjeću, što je mnogima pomoglo da prežive i da se vrate kućama. Posebno valja istaći da je Društvo privremenog crnogorskog Crvenog krsta pribiralo podatke i vodilo evidenciju o crnogorskim logorašima, živim i umrlim.

Društvo crnogorskog Crvenog krsta koje je postojalo u zemlji gotovo da se i nije osjećalo u prvim poslijeratnim godinama. Od njega nije ostala ni sjenka nekadašnje proslavljene humanitarne organizacije. Novonastale društveno-političke prilike su dovele do stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, i do raspuštanja Društva crnogorskog Crvenog krsta. Odluku o tome donio je njegov Glavni odbor na sjednici održanoj 24. VIII 1920. god. Dokument o prisajedinjenju Srpskom društvu Crvenog krsta potpisali su članovi Uprave: predsjednik — mitropolit Mitrofan Ban, potpredsjednik — Filip Jergović; sekretari: dr Stanko Matanović i pop Ivan Kaluđerović; članovi: Živko Dragović, dr Božidar Perazić i Špiro Tomanović.

Tako je, poslije 45 godina aktivnog rada, prestalo da djeluje Društvo crnogorskog Crvenog krsta, jedna od izuzetno značajnih institucija u istoriji crnogorske zdravstvene kulture.

LITERATURA:

Navedena je u tekstu, a može se dobiti od pisca.

Драгое ЖИВКОВИЧ

ОБЩЕСТВО ЧЕРНОГОРСКОГО КРАСНОГО КРЕСТА (1875—1920)

Общество черногорского Красного креста самое старое между югославскими обществами Красного креста. Основано в конце 1875. года под названием Комитет цетинский для страдающих Герцеговцев. С этим именем Комитет действовал и сигурал значительную роль в оказании помощи раненым в герцеговском востании и их семьям, которые бежали на черногорскую территорию от турецкой мести и насилий. С начала 1876. года эта организация получает название Общество черногорского Красного креста, с которым и уведено как 22. член Международного комитета Красного креста в Женеве. Большую роль сыграло оно как гуманитарное общество, проявляя самопожертвование при уходе и лечении раненых во время освободительной войны Черногории против Турции 1876—1878 годов. В том Черногории особенную помощь вместе и другими, оказали миссии Русского Красного креста, которые несколько раз во время тех войн менялись в Черногории. И в мирное время 1878—1812 годов Общество играло заметную роль. Особенно выдвинулось оно во время 1-й и 2-й балканских войн, когда нашли вырождение его способности и качества. И здесь опять на помощь ему пришли многие международные общества Красного креста которые эмали свой миссии на поле боя вдале черногорско-турецкого фронта. Во время 1-й мировой войны Общество приняло участие по мере своих возможностей, в оказании материальной помощи многочисленным Черногорцам в различных концлагерях по Австро-Венгрии. В августе 1920 года оно было закрыто и присоединено Сербскому обществу красного креста.

(Rad je Uredništvo primilo 31. II 1983. god.)

Vladimir DUGAČKI

STOGODIŠNJICA CRVENOG KRIŽA U HRVATSKOJ

Prve humanitarne organizacije u Hrvatskoj osnovane su god. 1878. u vezi s okupacijom Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske monarhije. To su bili „Zagrebački odbor za njegu i obstrbu ranjenih i bolesnih vojnika“, osnovan u Zagrebu 20. VIII 1878. god. i „Odbor gospođa za pripomoć ranjenih i bolesnih vojnika“, osnovan u Zadru 20. IX 1878. god. Oba odbora su potom prerasla u društva Crvenog križa: zagrebački u „Društvo Crvenog križa u zemljah sv. krune Ugarske kraljevine Hrvatske i Slavonije“, a zadarski u „Pokrajinsko pripomoćno društvo Crvenog križa za Dalmaciju“. Ovaj dualitet bio je uvjetovan podijeljenošću teritorije Hrvatske u okviru Austro-Ugarske monarhije: kraljevine Hrvatska i Slavonija bile su u području Ugarske, a Dalmacija (kao i Istra) u području Austrije. Takvo se stanje zadržalo sve do kraja Prvog svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske monarhije, pa ćemo zbog toga posebno opisati rad Društva Crvenog križa u Zagrebu, a posebno Društva Crvenog križa u Zadru. Za Istru je postojalo posebno društvo Crvenog križa sa sjedištem u Trstu, a grad Rijeka, taj „corpus separatum“ u Austro-Ugarskoj monarhiji, imao je Podružnicu u sastavu „Društva ugarskog Crvenog križa“ sa sjedištem u Budimpešti.

DRUŠTVO CRVENOG KRIŽA U KRALJEVINI HRVATSKOJ I SLAVONIJI

Dobivši na Berlinskom kongresu suglasnost velikih sila, Austro-Ugarska je vojska, u kojoj je bilo dosta naših ljudi, započela okupaciju Bosne i Hercegovine 29. VII 1878. god. Naišavši na veći otpor nego što se to predviđalo, bilo je dosta ranjenih, a ljetne žege pogodovale su razvoju crijevnih infekcija. Ranjeni i bolesni vojnici su upućivani kući, najčešće brodovima do Šiska, a tu su prekravani na vlakove koji su išli preko Zagreba. Na tom dugotrajnom putu najčešće su bili bez toplog obroka i okrepe pa se mnogima stanje putem bilo pogoršalo, te su u Zagrebu skidani s vlakova i upućivani u vojnu bolnicu. U Zagrebu je početkom kolovoza osnovan najprije „Gospojinski odbor“ a zatim i „Muški građanski odbor“ sa zadatkom njege i opskrbe ranjenih i bolesnih vojnika. Ti su se odbori 20. VIII 1878. god. sjedinili u „Zagrebački odbor za njegu i obstrbu ranjenih i bolestnih vojnikah“. I u drugim gradovima Hrvatske bili su osnovani takvi odbori, no zagrebački je funkcionirao kao

* Rad je saopšten na 27. naučnom sastanku Naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije (sada Saveza) održanom u Herceg Novom 6—7. X 1978. god.